

Examen VMBO-GL en TL
2009

tijdvak 1
woensdag 27 mei
13.30 - 15.30 uur

economie CSE GL en TL

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 40 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 50 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Meerkeuzevragen

Schrijf alleen de hoofdletter van het goede antwoord op.

Bankzaken

Bij de beantwoording van de vragen 1 tot en met 5 hoef je geen gebruik te maken van informatiebronnen in de bijlage.

Uit een krantenbericht

Prijs van brandstoffen de grote boosdoener

Het inflatiecijfer is dit jaar uitgekomen op 1,6%. De inflatie is vooral veroorzaakt door hogere prijzen voor autobrandstoffen. Dit is te lezen in een recente publicatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

- 1p   **1**   Autobrandstoffen zijn dit jaar 3,9% duurder geworden. De inflatie is dus lager dan de prijsstijging van de autobrandstoffen.
→ Geef hiervoor een verklaring.

Elk jaar vinden er cao-onderhandelingen plaats. Het inflatiecijfer is daarbij een belangrijk gegeven. Annet Florijn is de cao-onderhandelaar van ING-bank Nederland. Naar aanleiding van bovenstaand krantenbericht komt Marian van Ooijen van de vakbond FNV met haar praten.

- 1p   **2**   De loonsverhoging die de ING-bank dit jaar wil geven bedraagt 1,2%. Volgens Marian gaan de werknemers van de ING-bank er dan in koopkracht op achteruit.
→ Heeft Marian gelijk of niet? Verklaar je antwoord.

- 1p **3** Annet zegt: “Het is gevaarlijk om de lonen te veel te verhogen. Hierdoor kan juist inflatie ontstaan.”
Hieronder staan enkele tussenstappen:
1 grotere vraag naar goederen
2 de vraag overtreft het aanbod
3 meer koopkracht
In welke regel staan de tussenstappen in een zodanige volgorde dat ze de gedachtegang van Annet goed weergeven?
- A** loonsverhoging → 1 → 2 → 3 → inflatie
  - B** loonsverhoging → 1 → 3 → 2 → inflatie
  - C** loonsverhoging → 2 → 1 → 3 → inflatie
  - D** loonsverhoging → 2 → 3 → 1 → inflatie
  - E** loonsverhoging → 3 → 1 → 2 → inflatie
  - F** loonsverhoging → 3 → 2 → 1 → inflatie
- 1p **4** Marian is niet onder de indruk van de redenering van Annet. “Ik weet toevallig dat de loonsverhoging van al die topmanagers bij de ING-bank dit jaar 12% bedraagt. Als vakbondslid vind ik dat niet eerlijk.”
Geef een argument waarom Marian dat niet eerlijk vindt.
- A** De verschillen tussen hoge en lage inkomens worden in verhouding groter en zo ontstaat denivellering.
  - B** De verschillen tussen hoge en lage inkomens worden in verhouding groter en zo ontstaat nivellering.
  - C** De verschillen tussen hoge en lage inkomens worden in verhouding kleiner en zo ontstaat denivellering.
  - D** De verschillen tussen hoge en lage inkomens worden in verhouding kleiner en zo ontstaat nivellering.
- 1p **5** Er is de laatste jaren steeds meer discussie en onvrede over de ‘buitensporig hoge beloning’ van topmanagers. Mensen vinden het niet eerlijk tegenover de ‘gewone’ werknemers.
→ Geef een argument om juist de topmanagers zo hoog te belonen.

De economische kringloop

Voor de beantwoording van de vragen 6 tot en met 11 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 1 in de bijlage.

François Quesnay (1694-1774) was behalve econoom ook lijfarts van koning Lodewijk XVI van Frankrijk. Hij vergeleek het economisch proces met de bloedsomloop van de mens. Hij noemde dit 'de economische kringloop.' In informatiebron 1 zie je een vereenvoudigde economische kringloop. De klas van leraar Zilver-smidt bespreekt de economie van Nederland aan de hand van deze kringloop.

Gebruik informatiebron 1.

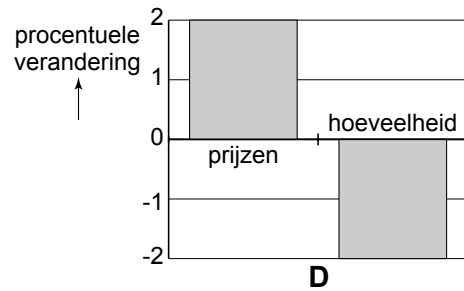
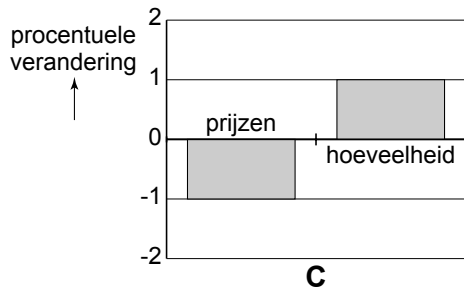
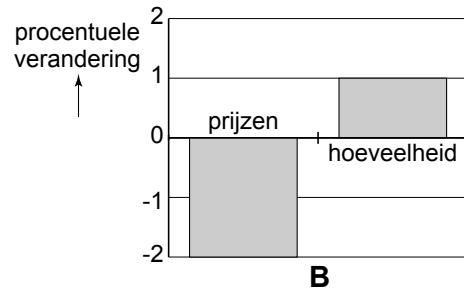
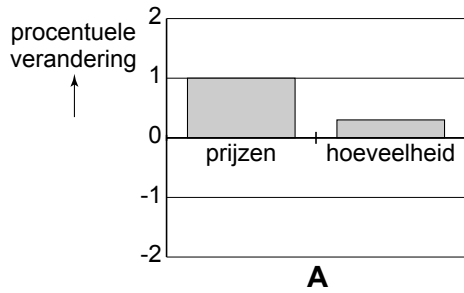
- 1p 6 Volgens Zilver-smidt begint economie bij de behoeften van de consumenten. Deze behoeften worden vervuld door goederen en diensten te kopen. Welke beloning ontvangen de consumenten volgens deze kringloop?
- A interest
  - B loon
  - C pacht
  - D winst

Gebruik informatiebron 1.

- 1p 7 Zilver-smidt legt uit: "Dit schema is niet geheel volgens de werkelijkheid. Zo staat de overheid er niet in. Als de overheid er wel in zou staan, dan zou de koopkracht van de consumenten kleiner zijn."
- Verklaar waarom de koopkracht kleiner zou zijn als de overheid ook in dit schema was opgenomen.

Gebruik informatiebron 1.

- 1p **8** Pijl 2 stelt de bestedingen van de consumenten voor. Hieronder staan 4 diagrammen met daarin informatie over de prijzen van de verkochte goederen en diensten en de hoeveelheden van deze verkochte goederen en diensten.

In welk diagram nemen de totale bestedingen toe?

- A in diagram A
- B in diagram B
- C in diagram C
- D in diagram D

Gebruik informatiebron 1.

- 1p **9** Zilversmidt gaat verder: "Het buitenland is belangrijk voor Nederland. Nederland heeft al jaren meer ontvangen voor de export dan uitgegeven aan de import." Wanneer zijn de inkomsten uit de export groter dan de uitgaven voor de import? Als de geldstroom bij
- A pijl 5 groter is dan bij pijl 6.
  - B pijl 6 groter is dan bij pijl 8.
  - C pijl 7 groter is dan bij pijl 5.
  - D pijl 7 groter is dan bij pijl 8.

- 1p 10 Harold, een leerling uit de klas, vindt een hoge import niet goed voor Nederland. “Als we steeds meer buitenlandse producten vragen, levert dat Nederland meer werklozen op”, zegt hij.

Hieronder staan drie tussenstappen.

- 1 Er worden meer producten gemaakt in het buitenland.
- 2 De productie in Nederland wordt lager.
- 3 De werkgelegenheid in Nederland daalt.

In welke regel staan de tussenstappen in een zodanige volgorde dat een logische gedachtegang ontstaat?

- A Er worden steeds meer buitenlandse producten gevraagd → 1 → 2 → 3 → de werkloosheid in Nederland stijgt.
- B Er worden steeds meer buitenlandse producten gevraagd → 1 → 3 → 2 → de werkloosheid in Nederland stijgt.
- C Er worden steeds meer buitenlandse producten gevraagd → 2 → 3 → 1 → de werkloosheid in Nederland stijgt.
- D Er worden steeds meer buitenlandse producten gevraagd → 3 → 1 → 2 → de werkloosheid in Nederland stijgt.
- E Er worden steeds meer buitenlandse producten gevraagd → 3 → 2 → 1 → de werkloosheid in Nederland stijgt.

Gebruik informatiebron 1.

- 2p 11 Zilversmidt besluit de les met een opdracht: “Schrijf een kort opstel waarin je uitlegt waar het in de economie om gaat.”

Hieronder staat een gedeelte van het opstel van Harold. Sommige zinnen moet Harold nog afmaken.

→ Vul op de stippellijnen de ontbrekende woorden in.

Je moet kiezen uit de volgende begrippen:

de arbeid / de consumenten / de overheid / de producenten / geëxporteerd / geïmporteerd / goederen en diensten / het binnenland / het buitenland

.....(1)..... willen hun behoeften vervullen. Dat doen ze door ..... (2)..... te kopen. .... (3) ..... zorgen voor de productie. Wat niet in eigen land geproduceerd kan worden, of goedkoper (beter) in ..... (4) ..... gemaakt kan worden, wordt .....(5) .....

Doe het zo:

1= .....

2= .....

enzovoorts

Frankrijk tegenover het Verenigd Koninkrijk

Voor de beantwoording van de vragen 12 tot en met 17 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 2 in de bijlage.

Binnen de Europese Unie (EU) zijn het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk twee giganten. De productie van beide landen is toegenomen. Volgens sommige economen is dit mede een gevolg van hun lidmaatschap van de EU. Hierdoor zijn de handelsbelemmeringen tussen de landen in de EU namelijk verdwenen.

- 2p **12** Geef een voorbeeld van een handelsbelemmering. Leg bij je voorbeeld uit waarom deze handelsbelemmerend werkt.
- 1p **13** Nederland is ook lid van de EU en erg afhankelijk van de handel met de andere lidstaten.
Voor Nederlandse bedrijven is het belangrijk dat het economisch goed gaat met het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk.
→ Verklaar waarom Nederlandse bedrijven kunnen profiteren van een economische bloeiperiode van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

Tussen het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk wordt veel gehandeld. In het Franse Dieulefit is het wijnexportbedrijf 'Largo' gevestigd. Largo exporteert vooral naar het Verenigd Koninkrijk. De Engelse importbedrijven betalen Largo in euro's.

- 1p **14** In 2006 is de euro ten opzichte van het Engelse pond in waarde gestegen.
→ Is deze koersverandering voor de afzet van Largo voordelig of nadelig? Verklaar je antwoord.

Gebruik informatiebron 2.

- 1p **15** In 2005 werd door Frankrijk 14 miljard euro meer geëxporteerd dan geïmporteerd.
Hoe groot was de import van Frankrijk in 2005?
- A 411 miljard euro
  - B 413 miljard euro
  - C 439 miljard euro
  - D 441 miljard euro

Gebruik informatiebron 2.

- 1p **16** Het nationaal inkomen per hoofd van de bevolking wordt vaak gebruikt als maatstaf om de welvaart tussen landen te vergelijken.
→ Bereken het nationaal inkomen per hoofd van de bevolking voor het Verenigd Koninkrijk. Geef je berekening.

Gebruik informatiebron 2.

- 2p 17 Het is moeilijk aan te geven welk van de twee landen welvarender is. Op grond van sommige gegevens zou je denken: Frankrijk. Sommige andere gegevens leiden echter tot de conclusie dat het Verenigd Koninkrijk welvarender is.
- Vermeld één gegeven uit de tabel waaruit blijkt dat Frankrijk welvarender zou kunnen zijn.
  - Vermeld één gegeven uit de tabel waaruit blijkt dat het Verenigd Koninkrijk welvarender zou kunnen zijn.

Ludo gaat met pensioen!

Voor de beantwoording van de vragen 18 tot en met 23 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 3 en 4 in de bijlage.

Ludo is in december 2005 65 jaar geworden. Samen met zijn vrienden Dick, Raymond en Chris van de biljartclub gaat hij dat vieren. Zijn vrienden zijn allemaal al 65 jaar. Eindelijk krijgt hij ook AOW.

- 1p 18 Waarvan is de AOW een voorbeeld?
- A van een sociale voorziening
  - B van een volksverzekering
  - C van een werknemersverzekering

Onder het biljarten praten ze over de AOW. Door de vergrijzing en ontgroening (minder geboortes) zal het in de toekomst moeilijk worden de AOW betaalbaar te houden.

Gebruik informatiebron 3.

- 1p 19 Welke conclusie is juist ten aanzien van deze grafiek?
- A Begin 2009 verwacht men ongeveer 200.000 mensen met een AOW-uitkering.
  - B Begin 2013 verwacht men ongeveer 125.000 mensen met een AOW-uitkering.
  - C In de periode 2005 - 2020 verwacht men in alle jaren een stijging van het aantal AOW'ers.
  - D In de periode 2011 - 2016 verwacht men een daling van het aantal AOW'ers.

Ludo heeft in de krant gelezen over het voorstel om AOW'ers in de toekomst ook AOW-premie te laten betalen. Nu hoeven ze dat niet. Op deze manier betalen meer mensen mee aan de AOW. En zo is het mogelijk dat de AOW ook in de toekomst welvaartsvast kan blijven. Welvaartsvast wil zeggen dat de koopkracht van de AOW op peil blijft.

- 1p **20** Het is voor Ludo belangrijk de koopkracht van de AOW te behouden. Wanneer blijft zijn koopkracht behouden?
- A als er sprake is van begrotingsevenwicht
  - B als er sprake is van het bevriezen van de AOW-uitkering
  - C als er sprake is van loonheffing
  - D als er sprake is van prijscompensatie

Gebruik informatiebron 4.

- 2p **21** Ludo is benieuwd wat het voorstel om AOW'ers ook premie te laten betalen voor hem en zijn vrienden gaat betekenen. Hij wil eerst weten hoeveel hij nu aan belasting moet betalen. Ludo (66 jaar) heeft in 2006 een belastbaar inkomen van € 20.000.
→ Hoeveel belasting moet Ludo betalen over 2006? Je hoeft geen rekening te houden met de heffingskortingen.
Schrijf je berekening op.

Gebruik informatiebron 4.

- 1p **22** Ludo kan nu bepalen hoeveel hij in 2006 meer zou moeten betalen met het nieuwe voorstel. Zijn vrienden hebben dat nog niet uitgerekend. Stel dat het voorstel wordt aangenomen, zodat een 65-plusser evenveel belasting betaalt als een persoon jonger dan 65.

De belastbare inkomens van Ludo's vrienden zijn:

Dick: € 17.046
Raymond: € 30.631
Chris: € 52.228

Welk(e) perso(o)n(en) gaat/gaan er in 2006 in hele euro's het minst op achteruit als gevolg van het voorstel?

- A Chris
- B Dick
- C Dick en Chris
- D Dick en Raymond
- E Raymond
- F Raymond en Chris

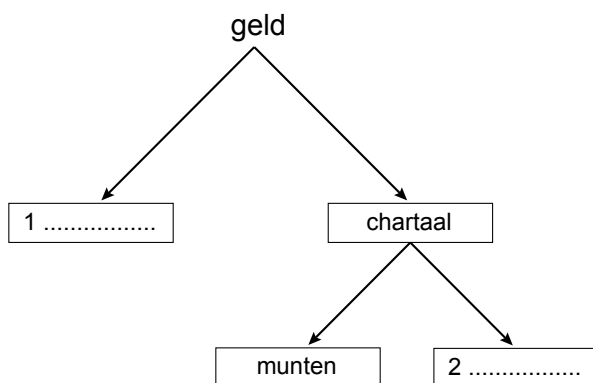
- 1p **23** Ludo vindt het belachelijk dat een AOW'er in het vervolg moet meebetalen aan zijn eigen AOW.
→ Ben jij het met hem eens of oneens? Geef een argument voor je mening.

Geef het uit als geld

Voor de beantwoording van de vragen 24 tot en met 30 hoef je geen gebruik te maken van informatiebronnen in de bijlage.

Nick (18) heeft drie weken vakantiewerk gedaan. Hij verdient het minimumjeugdloon. Nu is het tijd om af te rekenen. Hij ontvangt zijn loon op zijn bankrekening.

- 1p **24** Zijn vader is van mening dat Nick meer geld had moeten ontvangen dan alleen het minimumjeugdloon. “Jij had vakantiegeld moeten krijgen.” Maar Nick denkt dat hij geen recht op vakantiegeld heeft.
Wie heeft gelijk, Nick of zijn vader?
A Nick, hij heeft maar drie weken gewerkt.
B Nick, hij heeft met de werkgever niets afgesproken over vakantiegeld.
C Vader, ook een vakantiewerker heeft recht op vakantiegeld.
D Vader, vanaf 18 jaar krijgt iedere werknemer vakantiegeld.
- 1p **25** Nick gebruikt een deel van zijn loon voor de betaling van de jaarlijkse contributie van € 80 aan de sportvereniging.
Welke functie heeft het geld bij de betaling van de contributie?
A rekenmiddel
B ruilmiddel
C spaarmiddel
- 2p **26** Nick herinnert zich uit de economieles dat je het geld op verschillende manieren kunt indelen.
Bekijk onderstaand schema.
→ Neem de cijfers 1 en 2 over op je antwoordblad en zet er de juiste woorden achter.

Nick betaalt zijn frisdrank contant. Hij had ook met zijn pinpas of chipknip kunnen betalen. In de krant stond een verhaal over het betalen met contant geld. Als je met contant geld betaalt, kost het de winkelier gemiddeld 30 cent per keer. Chipknip-betalingen kosten de winkelier 4 cent per keer.

- 2p **27** Het betalen met contant geld is voor een winkelier duur.
→ Geef twee voorbeelden van kosten die door een winkelier gemaakt worden als een klant contant betaalt.
- 1p **28** Als Nick grote bedragen moet betalen, gebruikt hij zijn pinpas. Kleine bedragen betaalt hij contant. Nick denkt dat contant betalen hem zelf niets kost. Maar volgens zijn economieleraar betalen alle consumenten mee aan de kosten van het betalingsverkeer als zij contant betalen.
→ Waarom betalen alle consumenten mee als zij met contant geld betalen?
- 1p **29** Nick heeft een creditsaldo van € 10 op zijn rekening. Hij koopt een spijkerbroek voor € 55 die hij met de pinpas betaalt. Hij haalt € 70 uit de geldautomaat en een zak drop van € 2,25 betaalt hij met zijn chippas.
Hoe groot is het debetsaldo op zijn rekening na verwerking van deze transacties?
A € 115,00
B € 117,25
C € 125,00
D € 127,25
E € 135,00
F € 137,25
- 1p **30** Nick bekijkt de site van het NIBUD (Nationaal Instituut voor budgetvoorlichting). Het NIBUD adviseert mensen, die niet veel geld hebben om contant te betalen. “Dat geldt dus ook voor mij”, zegt Nick. “Ik heb altijd geld tekort.”
→ Waarom is het voor Nick verstandig contant te betalen?

Voor de beantwoording van de vragen 31 tot en met 35 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 5 in de bijlage.

autoschade **V E L B O**

VELBO BV is een autoschadebedrijf met drie afdelingen: een afdeling autoschade, een afdeling caravanschade en een afdeling apk-keuring* voor caravans.¹⁾

noot 1 apk betekent algemene periodieke keuring. Alle motorvoertuigen ouder dan drie jaar moeten om de twee jaar worden gekeurd op veiligheid door een gediplomeerd keurmeester. Rijden in een voertuig zonder apk-keuring is strafbaar. Apk-keuringen voor caravans zijn (nog) niet verplicht.

Gebruik informatiebron 5.

- 2p **31** Hoeveel bedraagt de waarde van de productie per fulltime werknemer in euro's per jaar van VELBO BV?
Schrijf je berekening op.
- 1p **32** Er worden in verhouding weinig apk-keuringen verricht. Toch wil de directie de apk-keuringen niet afstoten. De winstmarge van de apk-keuringen is namelijk veel hoger dan die bij de reparaties van auto- en caravanschade. Wat kan de oorzaak zijn dat de brutowinstmarge bij de apk-keuringen zo hoog is?
- A** Apk-keuringen zijn goedkoop.
  - B** De inkoopwaarde is in verhouding laag.
  - C** De kosten zijn in verhouding laag.
  - D** Er hoeft geen btw over te worden betaald.

Het personeel bij VELBO BV is gespecialiseerd. Collega's kunnen niet zomaar de taken van anderen overnemen omdat ze daarvoor niet de juiste kennis hebben. Zo is de directie gespecialiseerd in de boekhouding, in de werkplaats zijn er plaatwerkers en spuiters en de keurmeester mag als enige de apk-keuringen uitvoeren.

Gebruik informatiebron 5.

- 2p **33** Bij VELBO BV werkt iedereen fulltime, behalve de apk-keurmeester. Een werknemer die fulltime werkt bij VELBO BV, werkt 230 dagen per jaar. De keurmeester heeft een halve dag nodig om een caravan te keuren, inclusief halen en brengen en andere bijkomende werkzaamheden.
- Hoeveel dagen per jaar heeft de keurmeester tijd voor andere werkzaamheden op zijn werk? Geef je berekening.

De directie van VELBO BV verwacht voor 2008 de volgende ontwikkelingen:

- De overheid zal de apk-keuring van caravans verplicht gaan stellen. De directie van VELBO BV verwacht hierdoor een omzetsijging bij apk-keuringen van 525%.
- Door concurrentie van autodealers die ook schade-auto's repareren, verwacht de directie van VELBO BV een omzetsdaling bij de afdeling autoschade van 20%.

- 2p **34** Op basis van bovenstaande ontwikkelingen verwacht de directie dat de totale omzet bij VELBO BV in 2008 gaat dalen.
- Toon door middel van een berekening aan dat deze verwachting juist is.
- 1p **35** De directie wil de omzetsdaling van schade-auto's voorkomen. "Alleen reclame maken helpt niet", denken de directieleden.
- Op welke andere wijze zou VELBO BV dan een omzetsdaling van schadegevallen kunnen tegengaan? Verklaar je antwoord.

Werkgelegenheid in Nederland

Voor de beantwoording van de vragen 36 tot en met 40 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 6.

In 2005 is er economisch herstel opgetreden. Dit herstel is samengegaan met een groei van de werkgelegenheid. Het aantal langdurig werklozen bleef echter onveranderd hoog.

Eén en ander blijkt uit recente cijfers van het CBS.

- 1p **36** Sinds het eerste kwartaal van 2005 is de werkgelegenheid weer gestegen. Het aantal banen steeg in verhouding harder dan de werkgelegenheid in arbeidsjaren.
Wat is hiervoor de verklaring?
- A** Mensen gaan steeds meer in deeltijd werken.
  - B** Mensen gaan steeds minder in deeltijd werken.
  - C** Steeds meer mensen zoeken een baan.
  - D** Steeds minder mensen zoeken een baan.
- Gebruik informatiebron 6.*
- 1p **37** Bij de weergave van de werkgelegenheid houdt men rekening met seizoeninvloeden. Dit noemt men de seizoengecorrigeerde werkgelegenheid. Die wijkt af van de echte werkgelegenheid. Dat is de werkgelegenheid die men in werkelijkheid meet.
Welke conclusie is juist voor wat betreft de seizoengecorrigeerde werkloosheid?
- A** In de zomer is er meer werkgelegenheid, dus wordt de echte werkgelegenheid gecorrigeerd naar beneden.
  - B** In de zomer is er meer werkgelegenheid, dus wordt de echte werkgelegenheid gecorrigeerd naar boven.
  - C** In de zomer is er minder werkgelegenheid, dus wordt de echte werkgelegenheid gecorrigeerd naar beneden.
  - D** In de zomer is er minder werkgelegenheid, dus wordt de echte werkgelegenheid gecorrigeerd naar boven.
- 1p **38** De president van De Nederlandsche Bank drong er op aan om de komende jaren in Nederland de lonen te matigen. Dit zou de werkgelegenheid ten goede komen.
→ Geef een argument voor de mening van de president van de Nederlandsche Bank.

1p **39** Andere economen zijn niet zo overtuigd van de noodzaak tot loonmatiging. Volgens hen zou loonmatiging wel eens werkloosheid tot gevolg kunnen hebben. Hieronder staan drie tussenstappen.

- 1 lagere koopkracht
- 2 lagere productie
- 3 minder werkgelegenheid

In welke regel staan de tussenstappen in een zodanige volgorde dat een logische gedachtegang ontstaat?

- A loonmatiging → 1 → 2 → 3 → werkloosheid
- B loonmatiging → 1 → 3 → 2 → werkloosheid
- C loonmatiging → 2 → 1 → 3 → werkloosheid
- D loonmatiging → 2 → 3 → 1 → werkloosheid
- E loonmatiging → 3 → 1 → 2 → werkloosheid
- F loonmatiging → 3 → 2 → 1 → werkloosheid

2p **40** Over de wenselijkheid van loonmatiging wordt dus verschillend gedacht. Volgens de president van De Nederlandsche Bank is loonmatiging goed voor de werkgelegenheid (zie vraag 38) en volgens andere economen juist niet (zie vraag 39).

→ Wie heeft er volgens jou gelijk? Geef een argument voor je mening.

Doe het zo: Neem de volgende zin over en kies telkens uit de twee mogelijkheden wat volgens jou de juiste woorden zijn.

Ik denk dat de president van de Nederlandsche Bank/de andere economen gelijk heeft/gelijk hebben, want bij conjuncturele/structurele werkloosheid is loonmatiging doorgaans goed/slecht voor de economie, omdat ...